

KATILIMCI ANAYASA YAPIMI VE SİVİL TOPLUMUN ROLÜ: BİR ETKİ ANALİZİ

1. Giriş

Anayasa yapımı, 18. yüzyıl sonlarında ivmelenen anayasallaşma hareketlerinden post-modern döneme kadar, çoğunlukla siyasi elitlerin, zaman zaman da halkın katılımıyla gerçekleşen kolektif bir uzlaşma sürecini ifade etmektedir. Bu bağlamda klasik anayasa yapım usullerinden modern anayasallaşma hareketlerine geçişte anayasayı meydana getiren aktörler farklılaşmış ve günümüzde anayasa yapım süreçlerine elitlerle birlikte vatandaşlar da doğrudan katılım göstermeye başlamıştır. Siyasi elitlerin anayasa-yazımında güçlerini vatandaşla paylaşması aynı zamanda sivil toplum örgütleri ve düşünce kuruluşlarının yardımlarıyla gerçekleşmiştir. Bu bağlamda, bu çalışmada, klasik anayasa yapımından modern anayasa yapımına geçişte katılımcı anayasa yapımı kavramı ve bu süreçte aracı olan sivil toplum örgütleri ve düşünce kuruluşlarının etkisi TEPAV Hukuk Çalışmaları Merkezi temel alınarak incelenecektir.

2. Anayasa Yapım Sürecinde Demokratik Katılım: Sivil Toplum ve Düşünce Kuruluşlarının Rolü

Fransa ve Amerika'da gerçekleşen ihtilaller sonrası ortaya çıkan, hem devletin gücünü kısıtlama hem de toplumsal bir sözleşme oluşturma ihtiyacından kaynaklanarak yapılan anayasalar, "klasik ve modern" anayasalar şeklinde sınıflandırılmaktadır (Kraynak, 1987; 1177). İki anayasallaşma hareketini birbirinden ayıran en önemli özellik, anayasa yapım süreçlerine siyasi elitlerin ve vatandaşın katılım usulleridir. Diğer bir deyişle doğrudan demokratik katılımın varlığı, eski ve yeni kıyaslaması yaparken önemlidir. Burada "klasik" kavramı, anayasayı, antik bakış açısıyla "erdemli insan yaratma" adına meydana getirilmiş üstün yasalar bütünü şeklinde ifade etmemektedir; aksine bu kavram, ilk anayasallaşma hareketleri sonrası ortaya çıkan anayasal metinleri anlatmak için kullanılmaktadır (Kraynak, 1987; 1177).

¹ <https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1453/Ekin+Keles>

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazarına aittir. TEPAV'ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

Bu doğrultuda, klasik/eski anayasa yapım süreçleri dolaylı bir şekilde demokratik yollarla gerçekleşse de burada halkın katılımı, anayasayı meydana getirecek siyasi elitleri seçme yoluyla gerçekleşmektedir. Modern anlayışta ise halkın dolaylı katılımı yerine referandum, vatandaş forumları ve paneller aracılığıyla doğrudan anayasa yapım süreçlerine katılımı hedeflenmektedir. Eski anayasacılık anlayışının aksine, sömürgelerin bağımsızlığa kavuşmasıyla ve Sovyet-sonrası dönemde, anayasa, halkı bütünleştirecek yeni unsurların yaratılması için oluşturulmaktadır (Öngel; 18).

Bu bağlamda, çatışma-sonrası toplumlarda anayasa yapım süreçlerinin katılımcı ve kapsayıcı olması toplumsal uzlaşmayı pekiştirmektedir. Bu bakış açısı, halkın, dolaylı katılım sonucu demokratik anayasaların asıl kurucu unsuru olduğuna dair geleneksel anayasa yapım teorisiyle çatışmaktadır (Choudhry, 2020; 208). Söz konusu yeni perspektif, halkın anayasa yazımına doğrudan katılmasıyla, oluşturulan anayasa taslağının kamuoyu nezdinde meşruiyetinin artması ve bireylerin hak ve özgürlüklerini genişletip güvence altına almasını sağlamaktadır (Choudhry, 2020; 213). Bu noktada ele alınması gereken en önemli konulardan biri, sürecin kapsayıcılığıyla ilgilidir. Burada kapsayıcılık, siyasi elitler dışında sadece belirli bir kesimin değil, vatandaşların tamamının sürece dâhil edilmesine işaret etmektedir.

Bu çoğulcu yaklaşıma paralel şekilde anayasa yapımında “Kum Saati Modeli”²nin kullanılması, hem halkın hem düşünce kuruluşlarının anayasa-yazımına katkıda bulunması için uygun bir yol haritası çizmektedir. Modele göre anayasa yapımında, toplumu oluşturan en büyük varlığı ifade eden “halktan” başlayarak vatandaşların beklenti ve istekleri göz önüne alınmaktadır. Bu süreçte, bireylerin anayasa-yazımı ve anayasa üzerine gerçekleştirilen tartışmalar hakkında bilgi sahibi olması sağlanmakta ve süreç şeffaf şekilde ilerlemektedir. Kum saatinin daralmasıyla tartışılan konular derinleşmekte ve somut hale gelmektedir. Aynı zamanda bu aşamada, sivil toplum örgütleri, düşünce kuruluşları ve uzmanların anayasa yapımına katılımı sağlanmaktadır. Halk, düşünce kuruluşları ve siyasi elitler şeklinde ilerleyen ve gittikçe daralan bu anayasa yapım modelinin en dar halkasını taslağın mecliste kabulü oluşturmaktadır. Modele göre anayasa yapım süreci, kum saatinin yeniden genişleyerek halkın onayı için referanduma gidilmesiyle sonlanmaktadır.

Çatışma-sonrası yeniden sosyal bir bütünlük sağlamak için gayret edilen toplumlarda, yukarıda bahsedilen modele uyumlu şekilde anayasa yapım süreci katılımcı ve çoğulcu şekilde yürütülmektedir. Bu doğrultuda, Güney Afrika’da 1996 Anayasası oluşturulurken *apartheid* rejiminin sona ermesi ve toplumun her kesiminin anayasa yapım sürecinde temsil edilmesi için vatandaş forumları kurulmuş ve her bir bireyin bu forumlara katılımı teşvik edilmiştir (Gluck et al. 2015; 12). Bireylerle birlikte, kadın örgütleri, işçi sendikaları, düşünce kuruluşları, ruhani liderler ve özel sektörden temsilciler de anayasa çalışmalarına katılım göstermiştir.

Bu doğrultuda, bu çalışmanın konusunu anayasa yapımında düşünce kuruluşları ve sivil toplumun rolü kapsamında daraltmak amacıyla, düşünce kuruluşlarını uluslararası ve ulusal boyutta, tarihi gelişim süreçlerini de içeren bir yaklaşımla incelemek faydalı olacaktır.

² Gönenç, 2011.

3. Düşünce Kuruluşlarının Tarihi Gelişimi ve Türkiye Örneği

Bu kapsamda, Soğuk Savaş'la yaygınlaşmaya başlayan³ düşünce kuruluşları, hükümetlere politika yapım süreçlerinde yol gösterici olarak çalışmakta ve aynı zamanda faaliyetlerini sürdürdükleri ülkelerde benimsenen siyasi yaklaşımları etkilemektedirler. Klasik anlamda düşünce kuruluşları; bağımsız, kar amacı gütmeyen, politika yapım süreçlerini destekleyen ve etkileyen, ihtisas odaklı yapılardır (Rich, 2004: 11). Devletlerin veya sivil toplum kuruluşlarının, kamu ve dış politika çalışmalarında yol gösterici olmaları amacıyla finanse ettiği bu yapılar, 20. Yüzyılın başından itibaren ortaya çıkmış olsalar da yukarıda tanımlandığı şekliyle, ABD ve Kanada'da İkinci Dünya Savaşı sonrasında, dünyanın geri kalan yerlerinde ise son otuz sene içinde yaygınlaşmıştır (Wellstead, 2021: 225).

Bu doğrultuda günümüzde düşünce kuruluşlarının en büyük rolü, hükümetlerin güncel sorunlara cevap verebilme konusundaki eksikliklerini bağımsız araştırmalar yoluyla gidermek ve bu çalışmalarla politika yapıcıları rasyonel davranmaya itmektir (Wellstead, 2021: 230). Düşünce kuruluşlarının hem bireyler hem de araştırmacılar tarafından faydalanılmaya başlanması, *hakikat sonrası* çağda bilgiye ve söz konusu bilginin kaynağına olan güvensizliğin büyük ölçüde artmasından kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda, düşünce kuruluşları, üniversite ve devlet kurumlarının bilgi tekeli sarsarak alternatif bir kaynak haline gelmiştir (Babur, 2022: 170). Bu kapsamda bu kuruluşlar; bilgi, iktidar, menfaat grupları ve toplum arasında köprü kurarak politikaların mevcut sorunlara en uygun şekilde cevap verilebilmesini sağlamaya çalışmaktadır (Babur, 2022: 167).

Bu kapsamda, Türkiye'de politika merkezleri ve düşünce kuruluşları yine Soğuk Savaş döneminde, özellikle 1960'larda ortaya çıkmış, 1990'larda ise yaygınlaşmaya başlamıştır (Babur, 2022: 163). İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde hem hükümetleri hem de toplumu; dış ilişkiler, ekonomi, toplum, çevre ve iklim konularında yönlendirmek için yararlanılan düşünce kuruluşları, Türkiye'de de içkin ve çözümleri güç sorunlara işaret etmek amacıyla çalışmalar yapmaktadır.

3. TEPAV Hukuk Çalışmaları Merkezi ve Anayasal Çalışmalar

Yukarıda tartışılan bilgiler ışığında, TEPAV da benzer şekilde Türkiye'de üçüncü dalga⁴ düşünce kuruluşu hareketleri sonrası 2004'te, bağımsız/yarı-bağımsız bir düşünce merkezi olarak, güncel sorunlara karşılık verme amacıyla kurulmuştur. Bu çalışma metninin konusunu oluşturan TEPAV Hukuk Çalışmaları Merkezi ise, Türkiye'nin mevcut anayasal ve hukuki sorunlarına ışık tutmak ve politika yapım süreçlerinde bu sorunları çözmek amacıyla çalışmalar yürütmektedir. Demokratik, çoğulcu, kapsayıcı ve yeşil bir anayasallaşma hareketine katkıda bulunmak adına çalışan Merkez, bireyler, sektörler, menfaat grupları ve hükümeti bir araya getirerek anayasal tartışmaların demokratik bir platformda gerçekleşmesini sağlamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana devam eden hukuki ve anayasal tartışmalara; oluşturulan çalışma metinleri, konferanslar ve halka açık istişare platformlarından yararlanarak işaret etmektedir. Bu doğrultuda Merkez, kuvvetler ayrılığının tesis edildiği yeni bir hükümet sistemi, rasyonelleştirilmiş bir parlamenter sistem ve yargı bağımsızlığına ilişkin çalışmalar yapmaktadır.

³ Wellstead (2021), *(Re)thinking think tanks in the age of policy labs: The rise of knowledge based policy influence organizations*.

⁴ Bkz. Aydın, *Türkiye'de Stratejik Düşünce Kültürü ve Stratejik Araştırma Merkezleri: Başlangıcından Bugüne Türk Düşünce Kuruluşları*.

Özellikle, 2007 Anayasa Değişikliği için TBMM’de kurulmuş Anayasa Komisyonu’na bir yol haritası çizmek adına çeşitli araştırmalar yürütmüş ve anayasanın kapsayıcı olması için sivil toplum örgütlerini ve diğer menfaat gruplarını da içine almış “Anayasa Platformu”nu kurarak çalışmalarını genişletmiştir. Bununla birlikte, Türkiye’de her bölgeyi kapsayan “Vatandaş Toplantıları” platformu oluşturularak vatandaşların anayasa çalışmalarına aktif şekilde katılımı sağlanmıştır. Ayrıca, bir dizi “Anayasa Çalışma Metni” çıkartılmış ve bu çalışma metinlerinin anayasa yapım aşamasında politika yapıcılara ve TBMM Anayasa Komisyonu’na yol göstermesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda 2010’dan itibaren, uluslararası katılımı gerçekleştiren “Anayasa Uzman Seminerleri” kapsamında alanlarında uzmanlaşmış akademisyen ya da uzmanların anayasallaşma hareketleri, vatandaşlık, çoğulculuk, demokrasi ve güçler ayrılığı gibi konularda başlatmış oldukları tartışmalarla anayasa çalışmalarının derinliği artırılmıştır.

Hukuk Çalışmaları Merkezi, içinde bulunduğumuz değişim ortamında, geçmişte başlatılan anayasal tartışmaları genişletmeyi ve daha yeşil, kapsayıcı, çoğulcu ve insan onurunu merkeze alan bir anayasa hareketinin temellerini atmayı hedeflemektedir. Bu kapsamda Merkez, söz konusu hedefler üzerine çalışmalar yapmakta ve bu çalışmalar dâhilinde rapor, politika notu ve kitapçıklar çıkartmaktadır. Bu doğrultuda, 2007’den itibaren ivmelenmiş anayasa çalışmalarının literatürdeki etkisi, bu çalışmalara verilen atıflar kapsamında aşağıda listelenmiştir.

4. Hukuk Çalışmaları Merkezi Makaleleri ve Politika Notlarına Verilen Atıflar

Siyasi İktidarın Dengelenmesi, Denetlenmesi ve Anayasalar, Anayasa Çalışma Metinleri, 2010

- Açaray, D. (2013). İnsan Haklarının Korunması Amacıyla Devlet İktidarının Sınırlandırılması ve Siyasal Katılmanın Buna Etkisi. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(4), 119-144.
- Açaray, D. (2022). Anayasa Mahkemesi Kararlarında Temel Hak Ve Hürriyetleri Sınırlandırma Sebebi Olarak Milli Güvenlik. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 71(1), 167-206.
- Bağlı, M.S. (2012). Parlamentoların Bütçe Sürecindeki Rolünü Değiştiren Dinamikler, *Maliye Dergisi*.
- Cengiz, B. (2014). *Türk Anayasa Mahkemesinin Norm Denetimi Sonucunda Verdiği Kararların Nitelikler ve Etkileri*, TBMM Başkanlığı, Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı, Yasama Uzmanlığı Tezi.
- Güler, J. (2020). *Anayasalara göre tarihsel süreç içerisinde devlet başkanının konumundaki değişim: Kanun-i Esasi'den günümüze* (Doctoral dissertation, İstanbul Rumeli Üniversitesi). YÖK Tez Atlası
- Öztürk, N. K. & Tozak, E. *Cumhurbaşkanının Yargı Organlarına Yaptığı Atamaların Kuvvetler Ayrılığı Ve Yargı Bağımsızlığı Üzerine Etkileri*, YÖK Tez Atlası.

**2010 Proposed Constitutional Amendments to the 1982, Constitution of Turkey,
Değerlendirme Notu, 2010**

- Karkin, N. & Çalhan, H. S. (2012). An Interactive e-Participation Model for the Public Administration System in Turkey: SIBIYO/Türk Kamu Yönetim Sistemi için Bir Interaktif e-Katılım Modeli: SIBIYO, *Ege Akademik Bakış*.
- *土耳其正义与发展党修宪政治研究*, 朱传忠 - 阿拉伯世界研究, 2015, mideast.shisu.edu.cn
- Al Buai & Ataş, R. S. (2017). Turkey's Constitutional Referendum: Streamlining the Democracy or Consolidating One-Man Rule?, *Al Jazeera Centre for Studies*.
- Shala, R. (2013). The Ombudsperson in the Constitutional Jurisprudence of Kosovo, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Ersoy, D. (2012). *The Relationship Between Liberal Intellectuals and Power in The Search for A New Hegemony During AKP Period in Turkey*, a Thesis Submitted to The Graduate School of Social Sciences Of METU for the degree of Doctor of Philosophy.
- Anderson, C.W. (2014). *Authoritarianism in Turkey*, Naval Postgraduate School, Tez.
- Başlar, K. (2012). *50 Years of the Constitutional Court of Turkey*, Justice and Law Review.

**Towards a participatory constitution making process in Turkey,
Politika Notu, 2011**

- Yılmaz, G. & Soyaltın, D. (2014). Zooming into the 'domestic' in Europeanization: promotion of fight against corruption and minority rights in Turkey, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*.
- Baburoğlu, O. N. & Göker, G. (2014). *Going large scale: The Polling Conference process for participatory constitution making in Turkey*, Action Research.
- Şen, İ (2012). How to Make a Constitution? Current Developments and Debates in Turkey, *Mediterranean Journal of Social Sciences*.
- Bolaji, K. (2015). *Regional Organizations and Democratization in Africa: The ECOWAS Experience*, Democratic Renewal in Africa.
- Ngetich, K. (2015). *Toward a People-Driven Constitution: Opportunities, Constraints, and Challenges of the Kenyan Example*, Democratic Renewal in Africa.
- Karadut, I. C. (2011). *Turkey's Pursuit of a New Constitution: A New Social Contract or the Same-Old Social Prescription?*, *Proceedings of International Human Security Conference on Human Security: New Challenges, New Perspectives*.
- Gençoğlu-Onbaşı, & Yanık, A. (2012). *Expectations from the "New Constitution" in Turkey: Democratization of Liberalism or Liberalization of Democracy, Alternative Politics/ Alternatif Politika*.
- *Landsmann, snakk tyrkisk!»: om tyrkere, tyrkia-boere og såkalte landsmenn, - Babylon Nordisk tidsskrift for Midtøstenstudier, 2011, journals.uio.no*

**Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı,
Anayasa Çalışma Metinleri 1-2, 2010/2011**

- Altıntaş, A. (2012). Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı Bağlamında Türkiye’de Adliye Yönetimi, *Memleket Siyaset Yönetimi Dergisi*.
- Aras, B. (2013). *Hukuk ve Ceza Mahkemesi Kararlarının Birbirine Etkisi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Dijital Arşiv Sistemi.
- Bahadır, N. T. (2021). *Hak arama hürriyeti perspektifinden arabuluculuk* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Atlası.
- Bayraktar, T. (2013). *Anayasa Mahkemesi’nin Çalışma ve Yargılama Usulleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Kamu Hukuku Bilim Dalı, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Dijital Arşiv Sistemi.
- Cengiz, B. (2014). *Türk Anayasa Mahkemesinin Norm Denetimi Sonucunda Verdiği Kararların Nitelikler ve Etkileri*, TBMM Başkanlığı, Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı, Yasama Uzmanlığı Tezi.
- Çin, S. (2019). *SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI*. YÖK Tez Atlası.
- Durna, Ö. 2010 Anayasa Değişikliğinden Bugüne Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu: Örgütsel ve Yönetimsel Açardan Bir Değerlendirme, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Ergun, A. (2014). Hukuk Devleti İlkesi ve Yargının Bağımsızlığı-Tarafsızlığı Sorunu Kapsamında Ethem Sarısülük Davasının Değerlendirilmesi, *Ankara Barosu Dergileri*.
- Ergün, H. (2018). *Hâkim ve savcılarının disiplin sorumluluğu*, Akdeniz Üniversitesi Açık Erişim.
- Erol, G. (2011). *Yargı yetkisinin meşruiyeti*, (Doctoral dissertation, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü). YÖK Tez Atlası.
- İşten, İ. (2013). Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı The Independence and Impartiality of the Judiciary. *Aims and Scope: Gaziantep University Journal of Social Sciences is a peer-reviewed and international academic journal which is published four times in a year. The language of the journal is English and Turkish. The language of Law articles could also be French*, 13(2), 285-313.
- Karagenç, G. K. (2020). Anayasa Yapımında İdealin Arayışı, *Ulisa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, 4(2), 154-174.
- Karakocalı, A. (2015). Evaluation of the Regulations for Judicial Independence and Impartiality in Terms of Turkish Law and Roman Private Trial System. *J. Fac. L. Inonu U.*, 6, 369.

- Karaman, E. (2015). *1982 Anayasası Çerçevesinde Türkiye’de Yargı Bağımsızlığı Sorunu*. Beykent Üniversitesi Tez. YÖK Tez Atlası.
- Kaya, A. (2020). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yargı sistemi* (Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). YÖK Tez Atlası.
- Koç, M. *Türkiye’de yargı bağımsızlığı çerçevesinde Hâkimler ve Savcılar Kurulu* (Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). YÖK Tez Atlası.
- Koçaklı, E. (2021). *Yargı bağımsızlığı bağlamında Türk yargı sisteminde hesap verebilirlik*. YÖK Tez Atlası.
- Kuşçu, E. & Doğan, A. S. BÖLGE İDARE MAHKEMELERİNİN DOSYAYI İLK DERECE MAHKEMESİNE İADESİ VE BUNUN YARGILAMA İLKELERİ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ. *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(2), 1312-1356.
- Kutkan, O. *Türkiyede Hâkimler ve Savcılar Kurulunun Anayasal İlkeler ile İlişkisi* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü). YÖK Tez Atlası.
- Şen, Mahmut (2015). İSLAM HUKUK GELENEĞİ PERSPEKTİFİNDEN YARGI ETİK İLKELERİ. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (6), 505-534.
- Metin, Y. & Erhan, Alp. (2012). ADİL YARGILANMA HAKKI ÇERÇEVESİNDE ASKERİ MAHKEMELER: SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(2), 81-120.
- Şen, M. (2014). *Adil Yargılanma Hakkı ve Yargının Kurumsal Bağımsızlığı*, Hukukçular Arası Yarışması, Birincilik Ödülü, Türkiye Barolar Birliği, tbyayinlari.barobirlik.org.tr
- Nebati, N. (2014). *AK Parti teşkilatlarının demokratik değerlere bakışı üzerine karşılaştırmalı bir analiz: Milli görüşten muhafazakâr demokrasiye*. YÖK Tez Atlası.
- Özkul, F. (2018). LİBERAL DEMOKRATİK ANAYASACILIK ANLAYIŞI BAĞLAMINDA TÜRKİYE CUMHURİYETİ 1924 ANAYASASI’NIN DEĞERLENDİRİLMESİ. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (12).
- Özkul, F. (2015). Anayasaya Uygunluk Denetiminin Amacı Kapsamında, Anayasa Mahkemesinin İptal Kararlarının Geriye Yürümezliği İlkesinin, Anayasa Yargısında “Yürürlüğü Durdurma” ve “Yokluk” Kavramlarının Değerlendirilmesi, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*.
- Özdemir, İ. (2020). *Adil yargılanma hakkı çerçevesinde yargı bağımsızlığı* (Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü). YÖK Tez Atlası.
- Sadat, K. (2019). *Afganistan İslam Cumhuriyeti’nde yargı teşkilatı* (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi). YÖK Tez Atlası.

- Şahin, Ş., & Kılıç, A. (2020). İLKOKUL, ORTAOKUL VE LİSE ÖĞRENCİLERİNİN DEMOKRASİ ALGILARINA İLİŞKİN KAVRAM AĞLARI. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 764-785.
- Şahin, Ş. (2020). Öğrenci, öğretmen ve müdürlerin sevgi, demokrasi ve öğrenci merkezli eğitim algıları. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 764-785.
- Şimşek, M. (2012). *1982 Anayasasında yargı bağımsızlığı ve yargı tarafsızlığı* (Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). YÖK Tez Atlası.
- Temel, V. (2016). *Yargı bağımsızlığına ilişkin Avrupa konseyi kriterleri bağlamında Türkiye'deki Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu reformu* (Doctoral dissertation, Sakarya Üniversitesi).
- Yaman, Y. (2019). *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde ortaya çıkabilecek olası sorunlar ve çözüm önerileri* (Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). YÖK Tez Atlası.
- Yazıcı, H. (2019). Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı İlkesi Bağlamında Cumhurbaşkanlığı Sistemi. *Liberal Düşünce Dergisi*, 24(93), 17-33.
- Yıldız, F. B. *Yargı bağımsızlığı ilkesi ışığında hâkimin disiplin rejimi* (Yüksek Lisans Tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü). YÖK Tez Atlası.

**Türkiye'de Katılımlı Anayasa Yapımına Doğru,
Politika Notu, 2011**

- Baş, S. (2022). YENİ ANAYASA GÜNDEMİNİN ANLAMI ÜZERİNE, *TYB Akademi*. 35:13-30.
- Öngel, M. M. *DEMOKRATİK ANAYASA YAPIM SÜRECİ*, Ankara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi. YÖK Tez Atlası.
- Özçetin, B. & Özer, M. (2015). *The Current Environment for Civil Society in Turkey*, Comparative Nonprofit Sector Working Paper.
- Uluşahin, N. (2011). Kutuplaşmış Bir Siyasal Sistemde Anayasa Yapmanın Güçlükleri ve Türkiye'de Yeni Bir Temel Oydaşmaya Ulaşmayı Sağlayacak Çözüm Yolları. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 19-28.

Türkiye’de Mevcut Hükümet Sistemi Tartışmalarına Kısa Bir Bakış ve Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliği, Politika Notu, 2011

- Kükner, B. (2012). Hükümet Sistemi Seçeneklerinden “Başkanlı Parlamenter Sistem” Seçeneği ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği, *Ankara Barosu Dergisi*.
- Yavuz, B. & Bayındır, M. S. (2014). Cumhurbaşkanının Bakanlar Kuruluna Başkanlık Etmesi Tartışmaları ve Sistem Arayışı, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*.
- Erdem, K. (2014). Yarı-Başkanlık Sistemi: Teori, Pratik ve Tartışmalar Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Yarı Başkanlık Sistemi: Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri, *TBMM Araştırma Merkezi Yayınları*.
- Caner, Z. (2013). *Parlamenter Sistem ile Başkanlık Sisteminin Analizi ve Başkanlık Sisteminin Türkiye’de Uygulanabilirliği*, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı.
- Coşkun, Ş. & Davut, Ş. (2013). Cumhurbaşkanını Seçimi, Yetkileri ve Görevleri Açısından Türkiye ve Fransa’nın Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*.
- Çoban, H. (2016). Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencilerinin Hükümet Sistemleri Karşısında Tutum ve Davranışları, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*.

Dünyada ve Türkiye’de Yüksek Yargı Kurulları, Politika Notu, 2011

- Aslanargun, E. (2012). *Okul müdürlerinin atanmaları sürecinde idari yargı kararları ve öne çıkan değerler*, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi.
- Ekinci, B. E. (2016). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi Kararlarında Hukuk Devleti İlkesi, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*.
- Keser, H. & Niyazioğlu, F. (2011). Türkiye’de hâkimler ve savcılar yüksek kurulu, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*.
- Özalp, N. (2015). Yüksek Seçim Kuruluna İlişkin Güncel Anayasal Tartışmalar, *Anayasa Hukuku Dergisi*.
- Turhan, O. (2012). Türkiye’de ve Karşılaştırmalı Hukukta Yargı Üst Kurulları, *Siyaset, Hukuk ve Yönetim Araştırmaları Merkezi Dergisi*.
- Yazıcı, H. (2014). Bazı Ülke Örnekleri Ve Uluslararası Belgelerde Yargı Kurulları, Hâkimlerin Atanma Ve Disiplin İşlemlerine İlişkin Yetkileri, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*.

Referanslar

Babur, M. (2022). Türkiye’de Düşünce Kuruluşları: Politik Bilginin Çeşitliliği, İmkânı ve Sınırlılıkları, *Mülkiye Dergisi*, 46(3).

Choudhry, S.&Tushnet, M. (2020). Participatory constitution-making, *International Journal of Constitutional Law*, 18(1), ss. 208-213.

Gluck, J.& Brandt, M. (2015). Participatory and Inclusive Constitutiton Making: Giving voice to the demands of citizens in the wake of the arab spring, *UN Peace Report*, ss. 12-27.

Gönenç, L. (2011). Türkiye’de Katılımlı Anayasa Yapımına Doğru. *TEPAV*. ss. 4.

Kraynak, R. P. (1987). Tocqueville’s Constitutionalism. *The American Political Science Review*, 81(4), 1175–1195.

Kulac, O., Sobotkova, L. (2020). The success of think tanks in Turkey and the Czech Republic: A comparative analysis in the 10-year perspective, *AGATHOS*, 11(1).

Öngel, M. *DEMOKRATİK ANAYASA YAPIM SÜRECİ*, Ankara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.

Rich, A. (2004). *The Political Demography of Think Tanks*. ss. 11.

Wellstead, A. (2021). Rethinking think tanks in the age of policy labs: The rise of knowledge-based policy influence organizations. *Institute of Public Administration Australia*.